

MOKYKLŲ *MEDIA* CENTRAI

Vita Mozūraitė

Mokyklų *media* centrai (MMC) – nėra naujas reiškinys. JAV, Kanadoje jie veikia jau tris dešimtmečius, pastarąjį dešimtmetį įsitvirtino ir Skandinavijos šalyse. Per tą laikotarpį dėta daug pastangų kuo labiau integruoti mokyklos biblioteką į mokymo procesą, o tam reikėjo pakeisti ne tik bibliotekos veiklos principus, bet ir keisti mokymo programas bei būdus. Šio straipsnio tikslas – apibrėžti, kas yra mokyklos *media* centras, kokie jo tikslai, uždaviniai ir galimybės tenkinti moksleivių bei pedagogų informacijos poreikius pakitusioje mokymo sistemoje. Rengiant straipsnį daugiausia naudotasi JAV, Kanados bei Skandinavijos šalių mokyklų bibliotekų ir *media* centrų patirtimi.

Media centrų terminas atsirado Jungtinėse Amerikos Valstijose septintajame dešimtmetyje, kai čia nelauktai ėmė smarkiai didėti mokyklų bibliotekų skaičius, nulemtas kintančios mokymo sistemos. Ilgus metus mokymo procesas susidėjo iš mokytojo pateikiamų žinių mokiniams, kurias šie, dar papildomai perskaitę vadovėlių, turėjo įsiminti ir atpasakoti. Tradicinė mokymo sistema neskatino smalsumo, papildomos informacijos poreikio, atrankos ir vertinimo.

Kaip vieną iš pagrindinių akstinių, sukėlusią mokymo programų kitimo bumą, JAV bibliotekų specialistė B. E. Chernik nurodo JAV ir Sovietų Sąjungos kosmoso užkariavimo lenktynes (Chernik, 1992), kiti teoretikai – B. Wooldsas (1988), E. T. ir J. S. Prostano (1982), A. R. Rogersas (1984) – vertina jas tik kaip vieną iš svarbesniųjų veiksnių, greta spartėjančio gyvenimo tempo, kintančių technologijų, didėjančio informacijos srauto bei specialistų poreikio. Tačiau visi autoriai sutinka, jog mokyklų veiklos pokytis, tapęs *media* centrų kūrimosi priežastimi, prasidėjo apie šešiasdešimtuosius. Nuo tada intensyviai kintančios mokyklos bibliotekos buvo vadinamos „mokymosi centrais“, „šaltinių centrais“, „instrukciniais *media* centrais“, kol 1969 m.

„Mokyklų *media* programų standartas“ ir 1975 m. vadovas „*Media* programos: rajonas ir mokykla“ įteisino terminus „*media* centras“ ir „*media* specialistas“.

MMC, kaip institucija, JAV galutinai susiformavo aštuntojo dešimtmečio antroje pusėje ir nuo to laiko tobulėja bei kinta priklausomai nuo tobulėjančių technologijų. Šio dešimtmečio pradžioje uždaros savarankiškos mokyklos bibliotekos koncepcija užleido vietą besiplečiančio informacijos tinklo sankirtos su virtualia (menama) biblioteka koncepcijoms (Kuhlthau, 1995). Kompiuterio panaudojimas informacijai kurti, rasti, saugoti ir atgaminti iš esmės pakeitė informacinio fondo supratimą.

Per pastaruosius du dešimtmečius *media* centrai mokyklose ėmė kurtis ir kitose šalyse (ypač sparčiai jų daugėja Kanadoje, Skandinavijos šalyse, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje), tačiau tik JAV MMC jau tapo vieninga *media* sistema, kurios pagrindinis tikslas – aprūpinti pačiais būtiniausiais informacijos šaltiniais ir paslaugomis konkrečią informacijos vartotojų grupę – pedagogus ir moksleivius, siekiant pagerinti ugdymo procesą ir parengti būsimums šalies piliečius visą gyvenimą trunkančiam savarankiškam mokymuisi. (*Vieningumą* apibrėžia ne tik tradicinių bibliotekinių paslaugų, pasitelkus garso bei vaizdo medžiagą, integracija į mokymo procesą ar net dalinis jų sujungimas, bet ir nuolatinis ryšys per kompiuterinius tinklus su kitomis šalies ir pasaulio įstaigomis, galinčiomis teikti informaciją. Toks MMC tampa atskiru administraciniu mokyklos padaliniu, lygiaverčiu kitiems. *Media* reiškia, kad MMC naudoja ne tik egzistuojančius (dažniausiai – naujausius) spausdintus bei audiovizualinius dokumentus, bet ir šiuolaikinę informacijos paieškos, saugojimo, atkūrimo bei naujos informacijos kūrimo įrangą. Terminas *sistema* šiame kontekste reikštų daugiabriaunių operacijų visumą, apimančią skirtingus elementus, bet siekiančią vieno tikslo.)

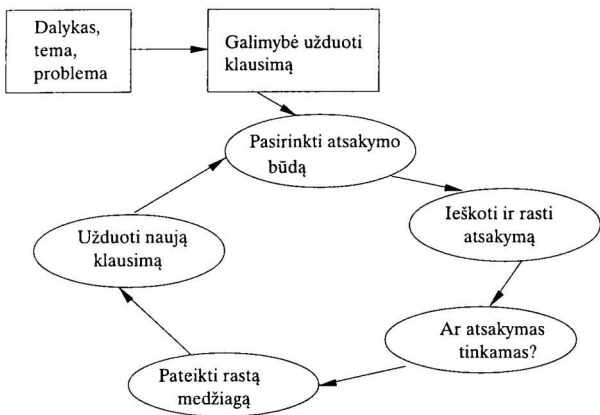
JAV šiuo metu egzistuoja standartai mokyklų *media* centrams, 1975 m. patvirtinti Amerikos mokyklų bibliotekinių asociacijos ir Švietimo komunikacijų ir technologijų asociacijos. Jie apibrėžia kokybišką *media* programos darbą, pastarajam priskirdami reikalingos informacijos radimą ne tik pačiame *media* centre, bet ir su juo bendradarbiaujančiose įstaigose, jos atkūrimą ir pateikimą vartotojui patogiausią ir priimtinausią formą, pagalbą naudojančią įvairiomis centre esančiomis technikos priemonėmis bei informacijos šaltiniais, informacijos vartotojų dalyvavimą kuriant juos

tenkinančią bendrąją ir specialiąją media programų politiką ir pan. (Chernik, 1992; Rogers, 1984).

MMC gali funkcionuoti tik drauge su atitinkamomis mokymo programomis bei mokymo būdu pagrįstu informacijos šaltinių panaudojimu. Vienas iš pagrindinių mokymo tikslų JAV šiuo metu – išugdyti moksleivių savarankiškumą ieškant, vertinant ir naudojant informaciją, todėl šiuolaikinėse mokymo programose mokyklos bibliotekai tenka reikšmingas vaidmuo. Mokykloje, kurios tikslas tik pateikti žinias, MMC nefunkcionuos pilnai. Dalinis, atsitiktinis MMC panaudojimas pavers jį tradicine mokyklos biblioteka, kurioje tik išduodama mokytojo nurodyta literatūra ar laisvalaikio skaitiniai.

JAV, Kanados, Švedijos, Danijos mokyklose įsigali „probleminis“, „tiriamasis“, „laisvosios paieškos“ mokymas, o didelė mokymo laiko dalis skirta problemoms spręsti ir individualiems projektams kurti bei savarankiškai ieškoti informacijos pagal pateiktas užduotis. Tai prasideda jau žemiausiose klasėse ir tęsiasi visą mokymosi laikotarpį: kiekvienas mokinys turi surasti informacijos mokytojo pateikta arba savo pasirinkta tema ir pristatyti klasėje tą informaciją pasirinktu arba nurodytu būdu – piešiniu, pasakojimu, rašiniu, garsiniu skaitymu, vaidyba, ekspozicijos parengimu, „laikraščiu“, klausimų-atsakymų viktorina klasėje ir pan. Vis sudėtingesnėmis tampančios užduotys, besiplečianti informacijos paieškos sistema ir orientacija joje parengia moksleivį visą gyvenimą truncančiam mokymuisi, pratina jį savarankiškai ieškoti atsako į klausimus pasinaudojant informacijos paieškos, atrankos ir vertinimo įgūdžiais (1 pav.)

Ieškodami informacijos pasirinkta tema moksleiviai kreipiasi į MMC, kuriame gali naudotis kompiuteriais, fakso ir telefono aparatais, vaizdą ir garsą įrašanti bei atkurianti aparatūra bei spausdintais informacijos šaltiniais. Jų darbo tikslas – kurti ne tik projektą ar jo dalį, bet ir naują informaciją, kuria galės pasinaudoti kiti moksleiviai ar pedagogai. *Media specialistų* užduotis – ne tik orientuotis moksleiviams reikalingų žinių bei idėjų informacinėje erdvėje, mokymo planuose bei programose, bet ir prisidėti jas kuriant, padėti įvaldyti technines priemones, rasti trumpiausią kelią ieškant informacijos.

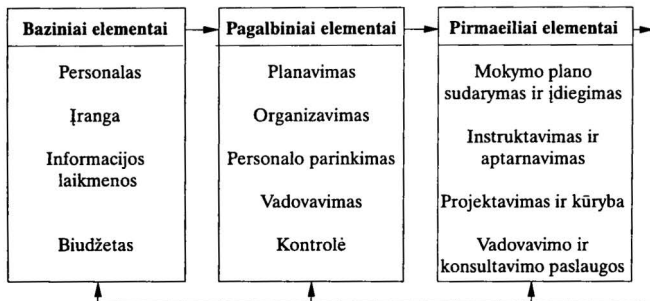

1 pav. „Probleminio“ mokymo modelis (Kühne, 1995)

Moksleivių informaciniai poreikiai *media* centruose būna dviejų rūšių: susiję su mokymo planais ir individualūs, asmeniškai. Mokytojų poreikiai nuo moksleivių dažniausiai skiriasi tik savo lygmeniu. Tose informacinėse erdvėse, kur mokytojų ir moksleivių poreikiai sutampa, *media* specialistai orientuojasi į pedagogų lygmenį, būdami tikri, jog moksleivius šis lygmuo taip pat patenkins. Be to, kaip nurodo E. T. ir J. S. Prostano, analizuojant mokymo programos tikslus, būtent pedagogas yra tas ekspertas, kuris, žinodamas individualius moksleivių poreikius, žino ir kaip suderinti juos su programos tikslais (Prostano, 1982). Tai sunki užduotis, kurią atlikti mokytojui gali padėti būtent MMC, remdamasis jam taikomais standartais apie informacijos pateikimą kiekvienam priimtina forma ir lygiu.

MMC veiklą paprastai apibrėžia bendroji *media* programa, kuri yra savotiškas standartas visiems MMC, neatsižvelgiant į mokymo planų ir programų specifiką. Atskiros mokyklos *media* sistema yra sudaryta iš trijų grupių elementų, kuriuos E. T. ir J. S. Prostano sąlygiškai vadina baziniais, pagalbiniais ir pirmaeiliais (2 pav.) (Prostano, 1982). Šie elementai yra

tarpusavyje priklausomi. Tinkama jų sąveika priklauso nuo moksleivių bei mokytojų informacinių poreikių analizės ir visapusiško planavimo proceso panaudojimo. Vertinant kaip sistemos modelį, baziniai elementai tampa organizacinių tikslų įgyvendinimo pagrindu. Pirmieji elementai parodo veiklos rezultatą, kai pagalbiniai elementai panaudoja bazinius elementus suplanuotiems tikslams pasiekti. Grįžtamasis ryšys garantuoja sistemos kontrolę ir galimybę taisyti nukrypimus nuo išankstinių nuostatų.

2 pav. Mokyklos *media* centro sistema

MMC gali būti centralizuotas, decentralizuotas arba visiškai integruotas į mokyklos veiklos erdvę. Tai neturi reikšmės fizinei MMC būklei, tačiau lemia jo vadybą. Centralizuota MMC sistema būdingesnė nedidelėms mokykloms. Tada visos funkcijos atliekamos vienoje vietoje. Decentralizuotoje sistemoje satelitiniai centrai, kartais esantys už mokyklos ribų, gali atlikti kai kurias funkcijas (pvz., kompiuterių klasė gali būti naudojamos informacijos paieškai vietiniuose, šalies ar tarptautiniuose kompiuteriniuose tinkluose, filmų peržiūros klasė su filmų gamybos laboratorija gali būti naudojama vaizdo informacijos paieškai ir kūrimui ir pan.). Visiškai integruotos MMC sistemos šiuo metu dar yra kuriamos, nes jose MMC vaidmenį gali atlikti bet kuri tik labai gerai sutvarkytos ir technine įranga aprūpintos mokyklos patalpa. Visos čia suminėtos MMC sistemos turi galimybę plėstis, palaikydamos ryšius su aplinkinėmis kultūros ir švietimo įstaigomis – muziejais, kultūrinės

informacijos centrais, kitomis mokyklomis, viešosiomis ir specialiosiomis bibliotekomis ir pan.

Sėkmingą MMC veiklą užtikrina pedagoginio personalo ryšys su juo. Pedagogai planuoja pamokų temas iš anksto informuodami *media* specialistą arba net drauge su juo, atsižvelgdami į informacijos gavimo galimybes MMC. Mokyklos administracija sudaro mokymo planus bei programas, taip pat atsižvelgdama į informacinių resursų panaudojimą. *Media* specialistas planuoja savo darbą pagal pedagogų bei moksleivių poreikius. Šiuose planuose nemažai vietos užima informacinių įgūdžių ugdymas, prasidedantis nuo elementarių MMC fondų ir informacijos paieškos sistemų pristatymo ir pamažu išsiplečiantis iki pagalbos vykdant konkrečius projektus. Informacinis raštingumas ir informaciniai įgūdžiai siejami su išplėtais bibliotekiniais įgūdžiais. Pastarieji padeda moksleiviams ieškoti medžiagos tradicinėje bibliotekoje. Informaciniai įgūdžiai parengia moksleivius mokytis informacijos prisotintoje erdvėje. Tą tik su didžiulėmis išlygomis gali padaryti tradicinė mokymo sistema, galiojanti ir Lietuvoje, pasitelkusi tradicinę mokyklos biblioteką.

Tradicinės mokyklos bibliotekos pertvarkymas į MMC negali vykti atskirai nuo mokymo proceso pertvarkymo. Tokią biblioteką sąlygiškai galima pavadinti grožinės literatūros biblioteka, veikiančia tradicinėje mokykloje, o MMC – biblioteka, suteikianti galimybę savarankiškai mokytis informacijos šaltiniais besiremiančioje mokykloje (Niikangas, 1995). Tradicinėje mokykloje mokymo planas sudaromas neatsižvelgiant į esamas ar būsimas bibliotekos galimybes, o informacijos šaltiniais besiremiančioje MMC veikla yra viena iš bendro planavimo grandžių. Pedagogai iš tradicinės mokyklos bibliotekos laukia tik fondo priežiūros, ribotai bendrauja su biblioteka ir dažnai negali apibrėžti savo požiūrio į ją. Informaciniais šaltiniais besiremiančioje mokykloje pedagogas ir bibliotekininkas bendradarbiauja, MMC tampa mokymo centru ir žinių šaltiniu. Tradicinėje bibliotekoje moksleiviai lankosi tik siunčiami pedagogo arba ieškodami literatūros laisvalaikiui, o MMC moksleiviai savarankiškai studijuoja, vadovaujami *media* specialisto, padedančio orientuotis informacijos srautuose (Niikangas, 1995).

Pradiniu kitimo etapu tradicinė mokykla tampa minimaliai lanksti, po to – besivystanti, o jos biblioteka – mokyklos informacijos centru (MIC).

Jo tikslas toks pat kaip ir *media* centro (MMC), tačiau jis yra prasčiau aprūpintas informacijos paieškos, saugojimo ir atkūrimo technologijomis, gali atlikti mažiau funkcijų mokymo procese, daugiausiai remiasi spausdintais informacijos šaltiniais, kurių fondas paprastai yra ganėtinai didelis ir nuolat atnaujinamas. Grožinė literatūra MIC dar užima nemažą, nors ir ne pačią svarbiausią vietą, MMC jos taip pat paprastai neatsisakoma, tačiau kaupimas siejamas pirmiausia su mokymo tikslais. Kultūrinė MMC paskirtis yra smarkiai gožiama edukacinės ir informacinės. Antra vertus, čia vyksta tokie pat renginiai, kaip ir tradicinėje mokyklos bibliotekoje – nuo garsaus pasakų skaitymo pirmaklasiams iki disputų apie knygas vyresnėse klasėse.

Tradicinės mokyklos bibliotekininkui svarbiausios yra žinios apie bibliotekos tvarkymą, fondo priežiūrą ir, skaitytojų aptarnavimą. *Media* specialistas tuo pat metu yra ir MMC vadybininkas, palaikantis ryšius su visu mokyklos personalu, bendradarbiaujantis su administracija, ir informacijos paieškos specialistas, mokantis dirbti su kompiuteriu (ne tik kompiuterinių katalogų lygyje) ir kitomis techninėmis priemonėmis, gerai besiorientuojantis informacijos paieškos sistemose ir žinantis, kokios informacijos kokiame lygmenyje ir kokia forma gali prireikti moksleiviams ir pedagogams suplanuotame mokymo procese. JAV MMC paprastai yra atskiri mokyklos administraciniai vienetai, pavaldūs tik mokyklos direktoriui ir neretai turintys teisę visiškai savarankiškai disponuoti jiems skirtomis lėšomis (Wools, 1988). Jiems projektuojamos atskiros specialios patalpos, baldai, kuriamos kompiuterinės programos, rengiami specialistai. Pastaraisiais gali tapti ir pedagogai, išklausę specialius kursus, nors vis dažniau *media* specialistai yra rengiami aukštosiose bibliotekinėse mokyklose.

Mokyklų *media* centrų ateities perspektyvos priklausys nuo besivystančių informacijos paieškos, saugojimo ir atkūrimo technologijų, kintančių moksleivių bei pedagogų informacinių poreikių ir vis sudėtingėjančių mokymo programų.

LITERATŪRA

1. Chernik B. E. *School Library Media Centers // Introduction to Library Services.* – Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1992. P. 91–103.
2. Kuhlthau C. C. *The Process of Learning from Information // School Libraries Worldwide: Learning from Information.* 1995. Vol. 1. N. 1. P. 1–12.
3. Kühne B. *The Barkestorp Project: Investigating School Library Use // School Libraries Worldwide: Learning from Information.* 1995. Vol. 1. N. 1. P. 13–27.
4. Niinikangas L. *An Open Learning Environment – New Winds in the Finnish School Library // Scandinavian Public Library Quarterly.* 1995. Vol. 28, N. 4. P. 4–10.
5. Prozano E. T., Prozano J. S. *The School Library Media Center.* 3rd edit. Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1982. 199 p.
6. Rogers A. R. *School Library Media Centers // The Library in Society.* Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1984. P. 87–89.
7. Scott C., Tierney G. *Learning for the Future: Developing Information Services in Australian Schools // School Libraries Worldwide: Promoting a Reading Culture.* 1996. Vol. 2. N. 1. P. 95–103.
8. Wools B. *Managing School Library Media Programs.* Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc., 1988. 181 p.

Īteikta 1997 m. rugsėjo mėn.

MEDIA CENTERS AT SCHOOLS

Summary

The years 1960 to 1975 represented a period of big growth for school libraries in the United States. It is obvious that a multitude of factors influenced this growth. During the last three decades the school library media centers (SLMC) became a unified media system whose basic purpose was to provide essential resources and services for the improvement of teaching and learning. The SLMC functions within the context of the educational system. In order to function effectively library media personnel should be aware of the school curriculum and teaching methods also inspired teachers to use SLMC in their work. Only the school with the “problem-solving” teaching methods and resource-based learning can effectively organize teachers’ cooperation with SLMC personnel. Also SLMC has to be well equipped to provide students and teachers with the essential media and information resources - printed as well as non-printed. Special standards, directions and indications help to organize the work of SLMC and it’s personnel.